

Л. А. Бірюкова

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В УМОВАХ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

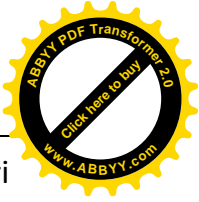
У статті розглянуто проблема підготовки вчителя музики в умовах індивідуалізації навчально-виховного процесу; визначено інтегративний характер диригентсько-хорової підготовки на хоровому диригуванні.

Ключові слова: підготовка, методика, індивідуально-творчий підхід, педагогічна взаємодія, засоби контролю.

Постановка проблеми. Основною тенденцією освіти сьогодення є рішуче звернення до особистості, її запитів та інтересів. Існуюча система підготовки майбутнього вчителя музики у вищих навчальних закладах не завжди відповідає системним перетворенням педагогічної освіти, необхідною умовою яких є становлення творчої особистості фахівця, його компетентності у професійно-педагогічній діяльності [2; 9; 5].

Аналіз актуальних досліджень. Визначення поняття «підготовка» спирається на досвід системного дослідження освіти та педосвіти як складноорганізованих соціокультурних феноменів і пов'язано з науковими доробками В. Андрущенко (2002), Г. Балла (1999), Б. Гершунського (1998), О. Гусмана (1997), В. Лугового (1994), А. Олексюк (1997), О. Шевнюк (2003). У визначенні основних підходів до поняття «підготовка» ми спиралися на роботи Е. Абдуліна (2005), О. Алексюка (1990), Ю. Афанасьєва (2009), Б. Бондаря (1996), В. Гінецинського (1992), В. Жадько (2008), І. Зязюна (2000), Г. Падалки (2008), В. Семиченко (1992), Г. Хозяїнова (1998). Більшість науковців схиляються до визначення сутності підготовки як процесу одержання системи цінностей, що має спиратися на такі функціональні доміанти як інтелектуальна розвиненість, професійна зрілість, духовна свобода, глибоке осмислення практичних дисциплін. Проте аналіз сучасних педагогічних реалій як у теорії так і у практиці дозволяє стверджувати, що існуюча проблема підготовки вчителя музики в умовах індивідуального навчального процесу визначається суперечністю між практично-педагогічними потребами та існуючим станом підготовки студентів на факультетах мистецтва.

Огляд спеціальної літератури з теорії та методики підготовки фахівців у закладах освіти дозволяє визначити мету, структуру та зміст підготовки майбутнього вчителя музики, що має властивості цілісної педагогічної системи взаємопов'язаних елементів. Провідним елементом такої системи виступає особистість студента, відповідальність за якого вимагає удосконалення змісту підготовки і зокрема тих його аспектів, які забезпечували б становлення професійної майстерності майбутнього фахівця [8, 102]. Розв'язання цих задач

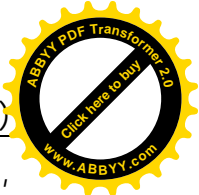
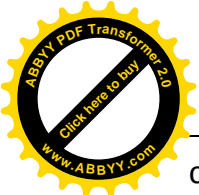
актуалізує проблему індивідуалізації навчання, указує на якісно нові можливості організації навчального процесу в межах індивідуального заняття.

Мета статті – висвітлити основні позиції щодо здійснення реалізації підготовки студентів педагогічних університетів на музично-педагогічних факультетах в умовах індивідуалізації навчання.

Виклад основного матеріалу. Вирішальну роль досягнення оптимального балансу між пізнавальною, оцінювальною та творчою сферами навчальної діяльності студентів відіграє удосконалення підготовки в умовах індивідуалізації навчально-виховного процесу. Як елемент загальної системи вищої освіти з притаманними їй компонентами педагогічного процесу індивідуалізація навчання виступає навчальною організацією, що забезпечує комплексну підготовку вчителя музики до професійної діяльності. У педагогіці індивідуалізація навчання тлумачиться як практична організація навчальної діяльності, що будується на індивідуальному підході, одного з найважливіших принципів навчання [8, 57]. У концепції О. А. Абдуліної про систему професійної підготовки студентів наголошується про значення індивідуалізації навчального процесу як необхідного компоненту спеціальної підготовки. Взаємозв'язок загального (ядро), особливого (доповнення з урахуванням специфіки професійної діяльності) та індивідуального (диференціація та індивідуалізація навчання і виховання) дозволяють визначити три структурних компонентів індивідуально-творчого процесу: перший компонент – фундаментальні знання у галузі педагогіки; другий компонент – дисципліни за вибором, можливість вивчення альтернативних спецкурсів, що сприятиме поглибленню знань та їх удосконаленню з предмету; третій компонент – самостійна робота студентів за інтересами, спрямована на розвиток професійних здібностей, індивідуального стилю діяльності [1, 93]. За думкою Г. М. Падалки, індивідуалізація навчання означає піклування про виявлення і збереження в учнів індивідуальної емоційно-оцінної реакції, смакових переваг у галузі мистецтва, розвиток здатності до вибору і застосування унікальних, неповторних саме для цієї особистості засобів мистецької творчості [5, 155]. Це дає можливість розглянути індивідуалізацію навчання в системі музично-педагогічної підготовки з позицій:

- методики проведення індивідуального заняття;
- реалізації індивідуально-творчого підходу;
- педагогічної взаємодії;
- контролю та корекції навчання.

Розв'язання проблем сучасної освіти підготовки вчителя музики в умовах індивідуалізації навчання висуває широкі можливості для розв'язання низки питань суто методичного характеру. У світлі завдань розвиваючого навчання, методиці проведення індивідуальних занять надається велике значення, проте вибір варіанту педагогічного бачення сучасного індивідуального заняття зокрема з хорového диригування залишається проблематичним. У методичній літературі останніх років все частіше наголошується про перетворення пізнавальної

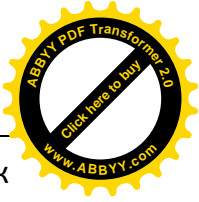
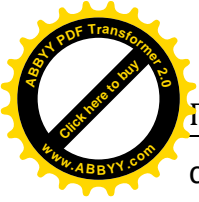

сторони навчання у просте тренування професійних якостей. Причини недоліків, полягають, по-перше, в недостатньому підвищенні музичного інтелекту студентів; по-друге, в укоріненні на шкоду розвитку самостійності та ініціативи студента) авторитарного характеру навчання, заснованого на дотриманні існуючої традиції викладання, по-третє, у розбіжності професійних напрямів.

Огляд сучасних програм з музики загальноосвітньої школи мають на меті підготовку вчителя музики педагогічна спрямованість якого поєднує в собі хормейстерську, інструментально-виконавчу, музикознавчу та педагогічну діяльність. На думку викладачів кафедри методики музичного виховання, співів та хорового диригування Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, підготовка студентів саме в умовах індивідуалізації навчально-виховного процесу всебічно розриває потенціал студента, вимагає від педагога особливої чуттєвості, винахідливості, інтуїції. Тісний контакт зі студентом передбачає не тільки одержання певної інформації, здійснення контролю під час навчання, але й наявності зворотного зв'язку – реакції студентів на діяльність педагога. Трансформація спільних вражень спрямовує на досягнення спільної мети в атмосфері взаємної довіри з боку студента та педагога, одночасно допомагає диференціювати недоліки педагогічної роботи.

Орієнтуючись на багатогранність педагогічної діяльності вчителя музики, заняття з хорового диригування як і заняття інших спеціальностей мають тему, мету, навчальний матеріал і такі загальні методичні моменти, як: а) з'ясування технічних завдань з диригування; б) вивчення партитури хорового твору (гра партитури, спів голосів, аналіз твору); в) складання виконавського плану хорового твору; г) вивчення шкільного репертуару. Спираючись на те, що кожне заняття зі студентом є живим творчим процесом, цілеспрямованість професійно-педагогічних завдань якого оцінюється педагогом [7, 33], відзначимо майже однакові для всіх індивідуальних занять різного профілю внутрішні умови: а) компоненти змісту навчального процесу (аналітичні, вокально-слухові, мануальні, хормейстерські та ін.); б) завершеність тематизму; в) наявність принципу систематичності та послідовності у набутті знань, рівномірність ускладнення матеріалу; г) міжпредметні зв'язки; д) послідовно побудований дидактичний матеріал. Разом з тим варто визначити фактори, завдяки яким підвищується рівень спеціальних умінь такі як: оволодіння диригентською технікою, аналіз та диригування хорового твору, відповідність жесту та голосу, взаємозалежність жесту та голосу у процесі диригування, творче ставлення до музичного матеріалу, робота з «уявним хоровим колективом» в умовах музично-творчої діяльності.

Пошук відповіді на питання, як удосконалити процес підготовки вчителя музики указує на категорію *методів* навчання. Доцільність цього виправдовується тим, що без методів неможливо реалізувати розроблений зміст індивідуального заняття оскільки метод (*metha* – шлях до мети; *odos* –

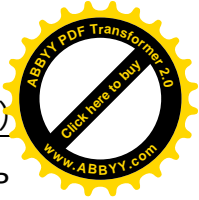
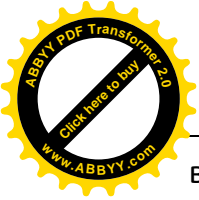
слідкувати) є стрижнем навчального процесу, що забезпечує ланки між спроектованою метою та кінцевим образом. У цьому контексті використання нетрадиційних методів навчання сприятиме формуванню високого класу рівня готовності до майбутньої діяльності, здатність у ході навчання діяти вільно, ініціативно, здійснювати перехід теоретичних знань в конкретно-предметну діяльність. Нетрадиційні методи в умовах індивідуалізації навчального процесу є способом організації моделі, в яку покладена нелінійна інформація. Вона базується на визначенні засобів, прийомів пошуку стимулів впливу на почуття студента, фантазію (відхід від реальності), інтуїцію (процес отримання знань без теоретичних висновків), сферу ірраціонального (неможливість поняття сенсу явищ в межах логічних підходів) [8, 320]. До нетрадиційних методів використання на хорovому диригуванні відносимо: метод кодування інформації в умовах збільшення та узагальнення тематичного матеріалу; метод емоційно-образної драматургії, застосування якого здійснюється через розгорнуті пояснення та наочність; метод декодування інформації за допомогою символів; метод самоконтролю з метою визначення здатності студентів до реалізації набутих знань та вмінь у практичній діяльності. Прикладом універсального методу є художній метод, здатний забезпечити:

- досягнення мети завдяки відбору та узагальненню певних життєвих явищ у конкретно-предметній образній формі;
- педагогічну ситуацію на фантазування на основі перевертання логічних факторів, звертання до абсурду, що впливає на формування вищого, індивідуально-утворювального рівня готовності.

Зауважимо, система нетрадиційних методів не перекреслює доцільність використання традиційних методів навчання для необхідності засвоєння певної суми накопичених знань. У цьому випадку поєднання нетрадиційних методів з традиційними означає інтеграцію діяльнісного підходу до навчання з особистісно орієнтованим.

Обумовлюючи координацію методичних підходів індивідуалізації навчання на хорovому диригуванні визначимо те, що рівень індивідуалізації навчального процесу передбачає, перш за все, створення спеціальних психолого-педагогічних умов. До них відносимо такі, як: розвиток загальномузичних та спеціальних здібностей вчителя музики; застосування індивідуалізації навчання щодо вироблення власного стилю педагогічної діяльності; зорієнтованість студентів на самостійну пошукову діяльність, що сприяє реалізації професійних знань, умінь та навичок; спрямованість навчального процесу на репертуарне забезпечення учнів з урахуванням вікових особливостей [8, 35].

Науково-педагогічний досвід свідчить, що для формування позитивної установки до майбутньої діяльності застосування індивідуалізації навчання та вироблення власного стилю педагогічної діяльності є однією з найважливіших педагогічних умов успішності навчального процесу, дозволяє у повному об'ємі

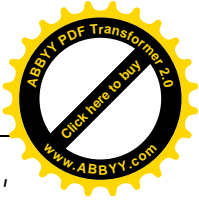
виявити професійні можливості студентів, розробити індивідуальний стиль майбутньої професійної діяльності [3, 29]. У сучасних дослідженнях О. Гребенюка, А. Кирсанова, Ю. Орлова в умовах гуманізації навчання індивідуально-творчий підхід дістає нового значення – аксіологічну спрямованість на індивідуальний розвиток особистості. Визначаючи цінність індивідуалізації навчання учені вказують на те, що на сьогоднішній день у сучасному розумінні індивідуалізація виступає межею, що відрізняє її від природного і соціального світу, обумовлює розвиток усіх сфер інтелектуальної, мотиваційної, вольової, емоційної, предметно-практичної самореалізації [2; 5].

З вищезокреслених позицій запровадження індивідуально-творчого підходу до змісту та методик проведення індивідуального заняття, долаючи масово-репродуктивний характер педагогічної освіти, має привести до удосконалення технології підготовки вчителя музики. У чому полягає специфіка та сутність індивідуально-творчого підходу? Специфіка індивідуально-творчого підходу полягає в наявності творчості в усіх змістовних компонентів навчально-професійної діяльності студентів, спрямуванні навчального процесу на розвиток загальних та професійно-спеціальних здібностей, зумовлюючих успіх майбутньої педагогічної діяльності. Сутність індивідуально-творчого підходу має реалізуватися: а) через розвиток індивідуальної особистості; б) поєднання суспільного та особистісного смислу.

Інтерпретуючи концепцію Т. А. Смирнової про моделювання та реалізацію індивідуально-творчого підходу у процесі підготовки вчителя музики виділяємо триєдність індивідуальних здібностей, активність, творчість. Саме активність та творчість визначають динаміку розвитку творчої індивідуальності студента, формування його професійного потенціалу на хоровавому диригуванні. Активність характеризується як інтегративна властивість особистості, яка дозволяє мобільно оперувати способами діяльності, варіативно прогнозувати результати, критично впливати на педагогічний процес [7, 83]. Творчість виступає проявом як загальної так і професійної культури, характеризує рівень професійної підготовленості студента. Звідси, показниками продуктивності індивідуально-творчого підходу виступають:

- урахування особливостей індивідуального розвитку студента;
- об'єктивність та неупередженість взаємовідносин;
- уміння оцінити потенційні та психологічні особливості кожного студента розуміння внутрішнього настрою й психологічних проблем;
- зміна мотивів та потреб, що регулюють навчальну діяльність студента.

Застосування індивідуально-творчого підходу на заняттях з хороваго диригування сприятиме оволодінню науковими основами та технологічними процесами роботи, що передбачає дотримання таких вимог:

1. Під час роботи над твором необхідно спиратися на знання і досвід, одержані студентом у межах дисциплін диригентського та музично-теоретичного курсу.

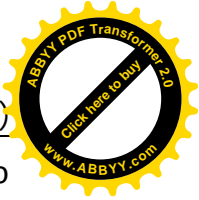
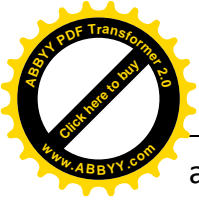
2. Пам'ятаючи, що диригентська майстерність починається з оперування технічно-художніми образами, потрібно збагачувати свідомість студента такими уявленнями та поняттями, які б сприяли розвитку образно-асоціативного мислення.

3. Розширюючи репертуарні рамки, стимулювати розвиток практичних навичок охоплювати твір у цілому, читання з листка тощо.

4. Змінити спосіб діяльності, що базується на пам'яті та наслідуванні такою роботою у класі, яка б максимально наблизилася до майбутньої діяльності, сприяла виявленню самостійності, творчої ініціативи студентів.

Цілеспрямоване формування світоглядних позицій студентів в умовах перенасиченості інформаційного простору суспільства дуже складне. Осмисленню соціально-культурного потоку сьогодення, встановленню певних ціннісних та естетичних критеріїв орієнтування у складному потоці інформації допоможе педагогічна взаємодія з викладачем, що найбільш тісно відбувається в умовах індивідуалізації навчання. Важливість функції педагогічної взаємодії у процесі індивідуального заняття безперечна. Саме педагогічна взаємодія виступає посередником між музичним твором та студентом, вступає механізмом вирішення різноманітних навчальних та комунікативних проблем. Згідно з вимогам навчального плану та існуючої загальноприйнятої точки зору, роль викладача з індивідуальних дисциплін зводиться до вироблення у студентів комплексу спеціальних музично-виконавських умінь та навичок. Однак подібна точка зору дуже обмежена, помилкова. Педагогічна взаємодія викладача зі студентом є основною формою діяльнісного впливу на індивідуальність студента. Створення сприятливого психологічного клімату в процесі педагогічної взаємодії між викладачем та студентом сприяє вирішенню різноманітних складних ситуацій індивідуального навчання, корекції поведінки студента, визначення його суспільних функцій та психолого-індивідуальних властивостей. Комунікативно-емоційний аспект безпосередньої взаємодії викладача та студента у процесі заняття надає можливість глибше вивчити індивідуальні особливості студентів завдяки: а) планомірним систематичним спостереженням; б) індивідуальним бесідам про музичний твір; в) навчальним завданням; г) аналізу способів міркувань студентів; д) спеціальним задачам, пов'язаними зі ставленням до навчання, до обраного фаху. Така форма роботи має низку різноманітних структурних особливостей, що відображають формування особистості як системи психічних властивостей та станів (рівень обдарованості для даного виду діяльності), потреб (мотиви, нахили, ціннісні орієнтації), вольових установок (характер, темперамент, емоційність) та суспільних стосунків [4, 75].

Суттєвою ознакою технології організації індивідуального навчання є

апарат контролю та корекції навчальної діяльності студентів. За допомогою підібраних навчальних завдань, тестів, що віддзеркалюють навчальний матеріал, виявляється рівень засвоєння професійних знань та умінь, діагностуються причини відставань. Отримані дані організації навчання студентів заносяться у робочі зошити, які традиційно не використовуються в музичній освіті [5, 93]. Безперечним достоїнством робочих зошитів стає системний підбір завдань за принципом постійного ускладнення та індивідуального підбору. Впровадження у практику індивідуального навчання з хорового диригування робочих зошитів дозволить студентам вирішувати типові, розвиваючі й творчі завдання, розвивати вміння та навички самоконтролю. За думкою вчених, феномен робочого зошиту полягає у тому, що він здатний відповідати комплексу вимог:

- стисло викладати основний навчальний матеріал;
- сприяти індивідуалізації та диференціації підготовки студентів;
- регулювати і коректувати навчальні дії студентів завдяки інструкціям і розпорядженням.

Серед інших форм контролю та навчальної діяльності студентів визначимо введення в індивідуальне заняття колективних форм роботи (обговорення, оцінка, самооцінка), міні груп.

Така багатофункціональність контрольних заходів дозволяє назвати його основним засобом управління навчальною діяльністю студента, інструментом її контролю та корекції.

Висновки. Отже, підготовка вчителя музики в умовах індивідуалізації навчально-виховного процесу надає можливість системного врахування індивідуальної неповторності кожного студента, подолання стандартних та звичних уявлень у системі професійної підготовки, діагностування потенційних сил та творчих можливостей, змін ціннісних орієнтацій, творчого застосування знань та їх інтерпретації в нестандартному вирішенні педагогічних ситуацій. Відчутними результатами такої роботи є стрімке піднесення на новий рівень власної професійної майстерності, життєвих планів, потенційних сил та фахової компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдулліна О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования* / О. А. Абдулліна – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Єременко О. В. *Підготовка магістрантів музичного мистецтва: теорія і методика навчання: монографія* / О. В. Єременко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 434 с.
3. Іванченко А. В. *Самосвідомість та самоуправління як чинники світоглядного становлення особистості* / А. В. Іванченко // *Вісник житомирського педагогічного університету* – Випуск 6. – 2000. – С. 29–31.
4. Козир А. В. *Професійна майстерність учителів музики : теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти : [монографія]* / А. В. Козир – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 380 с.
5. Подплка Г. М. *Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін)* / Г. М. Подплка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.

